Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

UDK 37.01
ORCID: /0009-0000-9945-8246

MAKTAB O‘QUVCHILARNING KASBIY QIZIQISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Shog‘darov Navro‘zbek Odilovich
Termiz davlat pedagogika instituti,
O‘quv-metodik ta’minot bo‘lim uslubchisi
E-mail: navruzbekshogdarov@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini takomillashtirish usullari to‘liq ko‘rib chiqildi. O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari to‘g‘irisida to‘g‘ri qaror qabul qilishlarini ta’minlash uchun motivatsiya, amaliy mashg‘ulotlar, stajirovkalar kabi vositalardan foydalanish yoritilgan. O‘qituvchilarning o‘quvchilariga kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishda qanday yordam berishi, o‘quvchilarning individual moslashuvchanligini inobatga olish orqali kasbiy oriyentatsiyani kuzatishning ahamiyati ta’kidlanadi. Maktab davrida kasbiy qiziqishlarni rivojlantirish uchun interfaol o‘qitish texnologiyalari, kasbiy ta’lim elementlarini umumiy ta’lim fanlariga integratsiya qilish, amaliy mashg‘ulotlar va kasbiy yo‘naltiruvchi treninglardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida kasbiy oriyentatsiyani takomillashtirish, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar, onlayn kasbiy testlar hamda masofaviy maslahat berish tizimlaridan foydalanish bugungi kunda dolzarb yondashuvlardan biri sifatida ko‘rib chiqiladi.

Maqolada, shuningdek, o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlariga ta’sir etuvchi omillar, oila va jamiyatning roli, pedagoglarning motivatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, kasbiy oriyentatsiyani rivojlantirishga qaratilgan samarali usullar va texnologiyalar taklif etiladi. Ushbu yondashuvlar maktab bitiruvchilarining ongli kasb tanlash jarayonini qo‘llab-quvvatlashga, ularning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy yo‘naltirish, o‘qituvchilar, amaliy mashg‘ulotlar, oila ta’siri,kasbiy tayyorlanish, kasbiy qiziqishlar, ta’lim dasturi, jamiyat, individual yondashuv, texnologiyalar, innovatsiyalar, motivatsiya.

МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация: В статье дается комплексный обзор методов повышения профессиональных интересов школьников. Особое внимание уделяется использованию таких инструментов, как мотивация, практическое обучение и стажировки, чтобы гарантировать студентам принятие обоснованных решений относительно их профессиональных интересов. В нем подчеркивается, как преподаватели могут помочь своим ученикам развить их профессиональные интересы, а также важность мониторинга профориентации с учетом индивидуальной гибкости учеников. Для развития профессиональных интересов в процессе обучения большое значение имеет использование интерактивных технологий обучения, интеграция элементов профессионального образования в общеобразовательные предметы, практические занятия, профориентационная подготовка. Также совершенствование

профессиональной ориентации с использованием цифровых технологий, использование виртуальных лабораторий и симуляций, онлайн-тестов на профориентацию, систем дистанционного консультирования считается одним из наиболее актуальных подходов на сегодняшний день.

В статье также анализируются факторы, влияющие на профессиональные интересы студентов, роль семьи и общества, мотивационные подходы педагогов. На основании результатов исследования предложены эффективные методы и технологии, направленные на развитие профессиональной направленности. Данные подходы способствуют осознанному выбору карьеры выпускниками школ, развитию их личностных и профессиональных компетенций.

Ключевые слова: профориентация, педагоги, производственная практика, влияние семьи, профессиональная подготовка, профессиональные интересы, образовательная программа, общество, индивидуальный подход, технологии, инновации, мотивация.

METHODS OF IMPROVING THE PROFESSIONAL INTERESTS OF SCHOOL STUDENTS

Annotation: This article provides a comprehensive review of methods for improving the professional interests of schoolchildren. The use of tools such as motivation, practical training, internships to ensure that students make the right decisions about their professional interests is highlighted. It emphasizes how teachers can help students develop their professional interests, and the importance of monitoring professional orientation by taking into account the individual flexibility of students. In order to develop professional interests during school, interactive teaching technologies, integration of professional education elements into general education subjects, the use of practical training and career guidance training are of great importance. Also, improving professional orientation using digital technologies, the use of virtual laboratories and simulations, online professional tests, and remote counseling systems are considered to be one of the most relevant approaches today.

The article also analyzes the factors influencing students' professional interests, the role of family and society, and motivational approaches of educators. Based on the results of the research, effective methods and technologies aimed at developing professional orientation are proposed. These approaches serve to support the process of conscious professional choice of school graduates, to develop their personal and professional competencies.

Keywords: professional orientation, teachers, practical training, family influence, professional preparation, professional interests, educational program, society, individual approach, technologies, innovations, motivation.

Kirish. Bugungi kunda maktab ta'limi nafaqat o'quvchilarga asosiy bilimlarni berish, balki ularning kelajak hayotda muvaffaqiyatli kasb tanlashi uchun zarur bo'lgan qobiliyat va qiziqishlarini rivojlantirishga ham xizmat qilishi lozim. Bugungi kunda mehnat bozori talablarining doimiy o'zgarib borishi sababli o'quvchilarning kasbiy yo'nalishlarini erta aniqlash va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun maktab o'qituvchilari, psixologlari va ota-onalar kasbiy qiziqishni shakllantirishda hamkorlikda harakat qilishlari lozim.

Zamonaviy ta'lim jarayonida maktab o'quvchilarining kasbiy qiziqishlarini shakllantirish va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlash, ularning mehnat

bozoridagi o‘z o‘rnini topishiga yordam berish, ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotga moslashuvchan kadrlarni tayyorlash uchun maktab davridan boshlab tizimli yondashuv talab etiladi. Mazkur tadqiqot maktab o‘quvchilarining kasbiy qiziqishlarini takomillashtirish usullarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bunda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kasbiy qiziqishning shakllanishi o‘quvchilarning mehnatga bo‘lgan munosabatini belgilaydi, ularning kelajak kasb tanloviga ta’sir ko‘rsatadi va natijada jamiyat uchun yetuk va malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Shu bois, maktab davrida kasbiy yo‘naltirishni tizimli va ilmiy asosda tashkil etish zarur. Shu maqsadda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumatining qator qaror va farmonlarida kasbiy ta’lim va kasb tanlash jarayonini rivojlantirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “Kasb-hunar ta’limi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4487-sonli qarori [2] hamda 2020-yil 6-noyabrdagi “Ta’lim tizimida kasbiy yo‘naltirish ishlarini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorida maktab o‘quvchilarining kasbiy qiziqishini shakllantirish va rivojlantirish bo‘yicha strategik yo‘nalishlar belgilangan [1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Yosh avlodni kasbga qiziqtirish ishlarida bir qancha ilmiy ishlar, dissertatsiyalar qilingan va adabiyotlar chop etilgan. Jumladan, Sharipov Sh.S va boshqalar. Texnologiya IX sinf o‘quvchilari uchun darslik, Termiz davlat pedagogika instititi dotsenti E.B.Qodirov va A.A.Allamurodovlarning kasbga yo‘naltirish va raqamli texnologiyalarga yo‘nalgan o‘quv qo‘llanmalarida ko‘rishimiz mumkin [10.3]. Tolipov O‘.Q., Sharipov Sh.S., Holmatov P.Q. “Darsdan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘llash texnologiyasi” nomli adabiyotida, Sh.S.Sharipov “Talabalar ixtirochilik ijodkorligini shakllantirishning pedagogik sharoitlari”. (Mehnat va kasb ta’limi fakultetlari misolida) dissertatsiyalarida yoshlarni kasbga yo‘naltirish, to‘g‘ri kasb tanlash, kasb turlari va tasniflari haqida atroflicha ma’lumotlar yoritilgan. Ushbu ma’lumotlardan kelib chiqqan xolda bu borada yoshlarni maktabdan tashqari ta’lim jarayonida o‘quvchilar kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish va kasb turlarining mazmun-mohiyati va istiqbollari haqida ma’lumotlar bilan boyitish, kasbiy axborot, kasbiy maslahat, kasbiy tanlov va saralash, kasbiy moslashish jarayonlari haqida umumiy va zarur bo‘lgan ma’lumotlar haqida batafsil to‘xtalamiz [9,7,13].

Kasbiy qiziqish tushunchasi va uning ahamiyati Kasbiy qiziqish maktab o‘quvchilarining muayyan kasb sohasiga bo‘lgan qiziqishi, unga bo‘lgan motivatsiyasi va ongli ravishda tanlov qilishga tayyorgarligini anglatadi. Bu jarayon o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy faolligiga va kasbiy yetukligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Kasbiy yo‘naltirish orqali o‘quvchilarda kelajak kasblariga nisbatan ongli munosabat shakllanadi. Maktab o‘quvchilarining kasbiy yordamlarini ta’lim tizimi eng muhim vositalaridan biridir. O‘z kasbiy qobiliyatlarini oshirish, ularga o‘z foydalanuvchilari va xizmatlariga mos kasbni tanlashda yordam berish, sifatli xizmat ko‘rsatish ta’minlashda katta korxona ega. Kasbiy xodimlar shaxsiy shaxsiyning o‘z mehnati bilan bog‘liq, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy talablarni ham oladi. Shu boisdan, o‘quvchilarda kasbiylarni rivojlantirishda samarali vositalar va usullarni qo‘llash zarur [7].

O‘quvchilarda kasbiy imkoniyatlarni rivojlantirishda o‘qituvchining roli nihoyatda katta. O‘qituvchi o‘quvchilariga turli kasblar haqida ma’lumot berish, individual yuklamalar

va dasturlarni taqdim etish orqali kasbiy yo‘nalishlarni tanlashda yo‘l ko‘rsatish. O‘quvchilarniy yo‘nalishlar haqida o‘tkazilgan tekshiruvlar bilan, ular orasida o‘z mos keladigan yo‘nalishni tanishtirishda muhim ahamiyatga ega. Texnologik ta’lim darslari, o‘z yo‘nalishi, o‘quvchilarda zamonaviy kasblarga bo‘lgan yordam beradi.

Maktab o‘quvchilarining kasbiy qiziqishini rivojlantirish usullari

Maktab bosqichida o‘quvchilarning kasbiy qiziqishini shakllantirishda quyidagi usullar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. **Fan va kasb o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash** – o‘quv jarayonida fanlar orqali turli kasblar haqida ma’lumot berish, kasbiy yo‘naltiruvchi topshiriqlarni tashkil etish.
2. **Kasbiy diagnostika va maslahatlar** – maktab psixologi va sinf rahbarlari tomonidan o‘tkaziladigan so‘rovnomalar, testlar va individual suhbatlar orqali o‘quvchilarning qiziqishlarini aniqlash.
3. **Amaliy mashg‘ulotlar va ekskursiyalar** – ishlab chiqarish korxonalari, hunarmandchilik markazlari, kasb-hunar kollejlari bilan hamkorlikda kasbiy tanishuv tadbirlarini o‘tkazish.
4. **Kasbga oid tadbirlar tashkil etish** – maktabda "Kasblar kuni", "Kasb tanlash bo‘yicha uchrashuvlar", "Kasbiy tanlovlar" kabi tadbirlarni o‘tkazish.
5. **Ota-onalar bilan hamkorlik** – ota-onalarni kasbiy yo‘naltirish jarayoniga jalb qilish, ularning farzandlari bilan kasb tanlash borasida ochiq muloqot qilishiga ko‘maklashish.
6. **Kasbiy yo‘naltiruvchi klublar va to‘garaklar tashkil etish** – turli kasblar bo‘yicha ixtisoslashtirilgan to‘garaklar orqali o‘quvchilarning amaliy bilimlarini rivojlantirish.

Kasbiy yordam haqida ta’minlash uchun birinchi navbatdagi o‘quvchilarga turli kasblar to‘liq va aniq ma’lumot berish kerak. O‘zlariga yordam beradi. O‘qituvchilar kasbiy yo‘nalishlarni tanishtirish, turli sohalar va kasblarga oid taqdimotlar o‘tkazish orqali o‘quvchilarning kasbiy yutuqlarini kuzatishi mumkin. Ishlash, amaliy mashg‘ulotlar va laboratoriya ishlarida qatnashish o‘quvchilarda kasbiy mashg‘ulotlarni rivojlantirishda muhim vosita bo‘ladi. O‘quvchilarda kasbiy imkoniyatlarni rivojlantirishda yana bir muhim usul bu amaliy tajriba va stajirovkalarni o‘tkazishdir. O‘quvchilarni o‘z sohalarini jalb qilish va ularga yordam beradilar. Stajirovkalar o‘quvchilarga turli kasblarning ichki jarayonlarini o‘rganish, ishlash jarayonida real sharoitlarda kerakli narsalarni taqdim etadi. Bu o‘quvchilarning kasbiy yordamlariga yordam beradi.[8]

Maktab o‘quvchilarining kasbiy qiziqishini rivojlantirish vositalari

O‘quvchilarning kasbiy qiziqishini shakllantirishda quyidagi vositalardan foydalanish mumkin:

1. **O‘quv-metodik materiallar** – kasbiy yo‘naltirishga oid qo‘llanmalar, darsliklar, kasblar katalogi.
2. **Axborot texnologiyalari** – interaktiv darslar, onlayn kurslar, kasbiy orientatsiya platformalari.
3. **Rag‘batlantirish tizimi** – kasb tanlash jarayonida muvaffaqiyatga erishgan o‘quvchilarni mukofotlash, ularga grantlar va stipendiyalar ajratish.
4. **Kasbiy yo‘naltiruvchi o‘yinlar va loyiha ishlari** – rolli o‘yinlar, biznes loyihalar va startaplar orqali kasblarni chuqur o‘rganish imkoniyatini yaratish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Bugungi kunda o‘sib kelayotgan yosh avlod ushbu maqolada yoritilgan ma’lumotlarga asoslanib maktab o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini takomillashtirish jarayonida alohida kasblar, ularning turlari, bosqichlari, kasb tavsiflari haqida atroflicha ma’lumotga ega bo‘ladilar. Hozirgi vaqtga kelib yoshlar to‘g‘ri kasb tanlashning mazmunli tavsifini ko‘proq bilishi hamda bo‘lg‘usi mehnat

faoliyati jarayonidagi turli vazifalar va munosabatlar to‘g‘risida imkon qadar to‘laroq ma’lumotga ega bo‘lishlari zarur. Bo‘lajak kasb egalarining qanday kasb egasi bo‘lishi kasblar haqidagi umumiy va zaruriy ma’lumotlarga ham bog‘liqdir.

Xulosa Maktab o‘quvchilarining kasbiy qiziqishini rivojlantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli kasb tanloviga muhim asos yaratadi. Bu jarayonda maktab pedagogik jamoasi, ota-onalar va jamiyatning birgalikdagi harakati katta ahamiyatga ega. Innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, amaliyotga asoslangan metodlarni joriy etish o‘quvchilarning kasbiy qiziqishini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, maktab davrida kasbiy yo‘naltirish tizimli va maqsadli tashkil etilsa, o‘quvchilar kelajakda o‘z kasbini to‘g‘ri tanlashga tayyor bo‘ladilar.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kasbiy ta’lim tizimini takomillashtirish” to‘g‘risidagi farmoni. (2020). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti. https://www.president.uz/

2. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. (2021). Ta’lim islohotlari strategiyasi va rivojlantirish chora-tadbirlari. Toshkent: O‘zbekiston Ta’lim Vazirligi.

3. Allamurodov A.A. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda “TECHNOLOGY CRAFTS” web-sayt texnologiyasi va undan foydalanish metodikasi. Xalqaro ilmiy va amaliy konferensiya materiallari to‘plami. -Termiz. 30.04.2022. -B.666-669.

4. Fozilov, A. (2021). Umumta’lim maktablari va kasbiy yo‘naltirishdagi yangi yondashuvlar. O‘quvchilarning kasbiy tayyorgarligi, 5(1), 34-40.

5. Ibragimov, R., & Ismoilov, F. (2022). O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va ta’lim tizimida innovatsiyalar. O‘zbekiston Respublikasining ta’lim tizimi: muammolar va istiqbollar. Toshkent: O‘zbekiston Noshir.

6. Jalilov, D. (2020). O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish: teoriya va amaliyot. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.

7. Jonson, R., & Smit, M. (2019). Maktablarda kasbiy yo‘naltirish va maslahatchilik. Kambrij Universiteti nashriyoti.

8. Karimov, I.A. (2019). Ta’lim tizimini rivojlantirish va yangi avlodni tayyorlash. Tashkent: O‘zbekiston Noshirligi.

9. Mahmudov, S. (2018). Innovatsion texnologiyalar ta’limda. Tashkent: Texnika Universiteti nashriyoti.

10. Qodirov B.E. Elektron axborot ta’lim muhitida o‘quvchilarning hunarmandchilikka oid tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi: Dis. … p.f.f.d. (PhD) – Termiz: 2021. – 142 b.

11. Sattorov, Sh., & Karimov, B. (2018). Kasbiy ta’limni rivojlantirish va kasbiy yo‘naltirish tizimida zamonaviy yondashuvlar. O‘zbekiston ta’lim va innovatsiyalar jurnali, 28(4), 90-98.

12. Shohrukhova, N. (2021). Kasbiy qiziqishlarni rivojlantirishning psixologik aspektlari. Toshkent: Psixologiya va Ta’lim ilmiy-nashriyot markazi.

13. Shomurodov, A. (2019). O‘quvchilarning kasbiy yo‘naltirishini samarali amalga oshirishda metodik yondashuvlar. Ta’lim tizimida kasbiy tayyorgarlik, 22(6), 78-85.